

Laidavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje

Justinas Bagdžius

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6167
El. paštas: <justinas.bagdzius@tf.stud.vu.lt>

Straipsnyje pateikiama Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtinto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą istorinė analizė, mėginant suvokti šio instituto susiformavimo Lietuvos baudžiamojoje teisėje priežastis. Laidavimo už nusikaltimus padariusius asmenis apraiškų mėginama ieškoti dar ankstyvaisiais Lietuvos valstybės laikais.

Pagrindiniai žodžiai: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, laiduotojas, ritualinė priesaika.

Bail in Lithuania's Criminal Law

The article presents a historical analysis of the release from criminal liability on bail set forth in the Criminal Code of Republic of Lithuania, trying to understand the reasons of its establishment and formation in Lithuania's Criminal Law. The origins of the surety for perpetrators are sought even in the early ages law of the state of Lithuania.

Keywords: release from criminal liability on bail, the Criminal Code of Republic of Lithuania, bailman, compurgation.

Įvadas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis.

2000 m. rugsėjo 26 d. priimtu Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu² (toliau – BK) nubrėžta nauja Lietuvos baudžiamosios politikos kryptis, sutvirtinusi ir humaniškuosius baudžiamosios teisės pradus – baudžiamojo įstatymo buvo nustatytos ne tik nusikalstamos veikos ir bausmės už jų padarymą, bet ir išplėstos kaltininko padėti lengvinančios priemonės: galimybė švelninti baudžiamąją atsakomybę ar bausmę bei atleidimas nuo jų³.

2015 metais, vykdant regioninį projektą „Nusikalstamą veiklą įvykdžiusių asmenų resocializacija Europos Sąjungoje: pilietinės visuomenės vaidmens stiprinimas“ buvo atliktas tyrimas „Alternatyvios

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1041.

² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, nr. 89-2741.

³ PRAPIESTIS, J.; ŠVEDAS, G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso raidos dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 14–15.

baudžiamosios sankcijos Europos Sąjungoje⁴, kuriame nagrinėtos su laisvės atėmimu nesusijusios priemonės, siekiant nustatyti perspektyviausias baudžiamųjų sankcijų alternatyvas. Tyrime pabrėžiama, kad Lietuvoje įkaltintų asmenų skaičius vienas iš didžiausių Europoje. Nepaisant to, tyrimo autoriai, aptardami projekte dalyvavusių valstybių patirtį naudojant laisvės atėmimui alternatyvias priemones, išskyrė Lietuvoje taikomą atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą kaip gerą mūsų šalies baudžiamosios justicijos pavyzdį.

BK 40 straipsnyje įtvirtinta, kad nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą gali būti atleidžiamas pirmą kartą baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą padaręs asmuo, jeigu jis pripažino savo kaltę dėl padarytos nusikalstamos veikos, nuoširdžiai gailisi, bent iš dalies atlygino ar pašalino padarytą žalą, taip pat yra pagrindo tikėti, kad šią žalą jis visiškai atlygins ir ateityje nebedarys naujų nusikalstamų veikų. Šias sąlygas atitinkantis kaltininkas nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti atleidžiamas perduodant jį teismo pasitikėjimo verto asmens, pareiškusio tokį prašymą – laiduotojo – žinion.

Baudžiamosios teisės mokslininkų darbuose atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą iš esmės nėra analizuotas. Šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies bendroji analizė pateikiama tik BK komentare⁵ ir Vytauto Piesliako knygoje⁶. Dėl tyrėjų nesidomėjimo atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą mokslo darbuose iki šiol neturime giluminio šio instituto suvokimo, visų pirma pagrįsto jo susiformavimo ištakomis ir priežastimis. Doktrinoje netgi randama nuomonių, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą – naujojo, nepriklausomos Lietuvos BK naujovė⁷. Menkas ir nepakankamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ištyrimas ne tik trukdo kompleksiskai vertinti šio instituto prasmę, bet ir spręsti dėl platesnio jo pritaikymo galimybių ateityje.

Todėl šiuo straipsniu pirmą kartą Lietuvos baudžiamosios teisės mokslo darbuose *siekiami* nustatyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą genezę, pažvelgti į istorines šio instituto įsitvirtinimo prielaidas BK, padedant teisės taikytojams į BK 40 straipsnį pažiūrėti plačiau. Siekiant užsibrėžto tikslo, keliami tyrimo *uždaviniai*: 1) atlikti Lietuvos baudžiamajai teisei svarbiausių, skirtingais laikotarpiais galiojusių teisės aktų nuostatų, susijusių su nagrinėjama tema, analizę; 2) nustatyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ištakas ir susiformavimo priežastis. Tyrimo *objektas* – asmens laidavimo⁸ už nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir jo teisinių padarinių nustatymas bei reglamentavimas skirtingais laikotarpiais Lietuvoje galiojusiuose teisės aktuose. Tyrimui atlikti naudoti istorinis, sisteminis, teleologinis, lingvistinis, loginės analizės tyrimo metodai. Tyrimo metu buvo atlikta empirinė ekspertinio vertinimo apklausa, kurios metu žymiausi Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkai pateikė savo nuomonę, *inter alia*, apie atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą įtvirtinimą BK lėmusias priežastis. Dėl ribotos straipsnio apimties šiame darbe nėra analizuojamos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą sampratos, netiriamos nagrinėjamo instituto taikymo sąlygos ir pagrindai.

⁴ GRAEBSEH, C. M.; BURKHARDT, S. U. *Alternatyvios baudžiamosios sankcijos Europos Sąjungoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 1–90.

⁵ BARANSKAITĖ, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 253–261.

⁶ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 374–376.

⁷ PRAPIESTIS, J.; ŠVEDAS, G. Lietuvos <...>, p. 15.

⁸ Asmens laidavimas šiame straipsnyje suvokiamas tik kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės forma, bet ne civilinėje teisėje taikomas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas.

Šis straipsnis – pirmasis Lietuvoje mokslinis darbas, kuriame kompleksiskai ir nestandartiškai vertinamos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atsiradimo ir įsitvirtinimo Lietuvos baudžiamojoje teisėje prielaidos.

Straipsnyje, analizuojant tam tikrus tyrimui reikšmingus klausimus, daugiausia remiamasi J. Machovenko, A. Baranskaitės, V. Andriulio, E. Bieliūno, V. Piesliako, V. V. Gumeniuk (rus. *B. B. Гумениук*) ir kitų teisės mokslininkų darbais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ir skirtingais laikotarpiais Lietuvoje galiojusiais teisės aktais.

1. Laidavimo ištakos LDK teisiniuose šaltiniuose

Istorinis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą suvokimas nebūtų kokybiškas ir visavertis, jei šį institutą analizuotume daugmaž pagal jo tekstinę išraišką baudžiamajame įstatyme. Žvelgiant plačiau, šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies reikšmingiausias išskirtinumas⁹ pasireiškia ne todėl, kad įvykdęs visas įstatymo keliamas sąlygas nusikalstamą veiką padaręs asmuo gali išvengti visų baudžiamosios atsakomybės turinį sudarančių elementų, bet todėl, kad laidavimo atveju į baudžiamąjį teisinį santykį¹⁰ tarp valstybės ir nusikalstamą veiką padariusio asmens savanoriškai įsitraukia trečiasis asmuo, kuris šiuose santykiuose pakeičia valstybę, privalančią teisinėmis priemonėmis paveikti kaltininką, kad jo nusikalstamas elgesys nepasikartotų. Asmuo, baudžiamojoje byloje pateikęs prašymą atleisti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, garantuoja, kad kaltininkas, būdamas laiduotojo įtakoje, ateityje nebedarys naujų nusikalstamų veikų ir tokiu būdu bus įgyvendinta specialioji prevencija. Tam, kad valstybė atsisakytų teisti ir bausti nusikaltėlių, t. y. palengvinti baudžiamojon atsakomybėn patraukto asmens teisinę padėtį, tiek laiduotojas, tiek pats kaltininkas turi būti verti valstybės (teismo) pasitikėjimo (BK 40 straipsnio 2 dalies 4 punktas, 40 straipsnio 3 dalis).

Būtent asmens savanoriškas įstojimas į baudžiamąjį teisinį santykį, kuriame jis iki to nedalyvavo ir neturėjo jokio tiesioginio suinteresuotumo, taip palengvinant teisiavimo padėtį, išreiškia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą kaip baudmės alternatyvos esmę ir leidžia ieškoti šio instituto užuomazgų ankstyvuosiuose Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniuose.

Senovės teismo procese greta racionaliųjų įrodymų (daiktinių, rašytinių, teisiavimo prisipažinimo) egzistavo idealieji įrodymai¹¹: teismo dvikova, ordalijos, ritualinė bylininko priesaika¹². Ritualinė bylininko priesaika, arba kompurgacija, teisės literatūroje apibrėžiama kaip „teismo paskirta priesaika, duodama bylininko vienasmeniškai arba drauge su nustatytu skaičiumi priesaikos pagalbininkų (kompurgatorių) <...> pagal nustatytą formulę <...>.“¹³ Kaip nurodo H. J. Bermanas, „paskirtą dieną abi šalys atvykdavo į teismą, ir šalis, kuriai buvo leista duoti priesaiką, prisiekdavo pagal nustatytą

⁹ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji <...>*, p. 375.

¹⁰ Dėl nusikalstamos veikos darymo atsirandantis baudžiamasis teisinis santykis yra dvejopas: pirminis teisinis santykis susiklosto tarp nusikalstamą veiką padariusio asmens ir asmens, prieš kurį ši veika padaryta [PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Antroji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 316], antrinis – tarp nusikalstamą veiką padariusio asmens ir valstybės, privalančios teisinėmis priemonėmis reaguoti į neteisėtus asmens veiksmus [PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji <...>*, p. 177]. Todėl tam tikra prasme baudžiamojo teisinio santykio dalyvių (subjektų) ratas yra apibrėžtas, o šių teisinių santykių ašis – pavojinga ir baudžiamojo įstatymo uždrausta veika.

¹¹ Idealieji įrodymai – įrodymai, pagrįsti įsitikinimu, kad „Dievas tiesos pusėje“; Dievo valios atspindžiai aplinkoje suvokiami kaip asmens nekaltumo žymės [MACHOVENKO, J. *Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 24]

¹² MACHOVENKO, J. *Teisės istorija*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2013, p. 104.

¹³ MACHOVENKO, J. *Teisės <...>*, p. 106.

formulę. Tačiau, kad priesaika būtų užbaigta, buvo reikalingi kompurgatoriai, priesaikos padėjėjai, priesaika patvirtindavę prisaikdintojo teiginių teisingumą¹⁴. Šalies priesaika galėdavo būti parengiamoji (duodama pateikiant kaltinimus) ir įrodomoji (nulemianti bylos baigtį), išteisinamoji (duodama atsakovo) ir kaltinamoji (duodama ieškovo), paprastoji ir prie šventenybių¹⁵.

Pamedės (Prūsų) teisyne¹⁶ randame ne vieną nuostatą, leidžiančią kaltinamajam su priesaikos pagalbininkais išsiteisinti nuo jam pareikšto kaltinimo: „Jei viena moteris kitą kaltina namų ramybės ardymu <...>, tai kita išsiteisins prisiekdama drauge su vienuolika moterų“ (3 straipsnis); „<...> tas, kuris kaltinamas užmušimu, išsiteisins drauge su vienuolika žmonių, prisiekdamas prie šventenybės, jei drįsta“ (5 straipsnis); „Jei vienas vyras kaltina kitą prisidėjus prie plėšimo, tai kaltinamasis išsiteisina, jei drįsta prisiekti su dar 11 vyrų šventenybėms“ (21 straipsnis); „Jei vienas kitą sukruvina ar sužeidžia ir skundėjas kaltina ką tyčia tai padarius <...>, jis gali išsiteisinti pats prisiekdamas drauge su vienuolika asmenų šventybei“ (53 straipsnis); ir kt.

Pagal V. Andriulį¹⁷, Pamedės teisyne liudytojai skirstomi į tiesiogiai žinančius įvykio aplinkybes ir priesaikos pagalbininkus. Jo teigimu, pirmosios kategorijos liudytojai buvo vertinami labiau, nes, norint įrodyti kaltę, jų reikėdavo mažiau nei priesaikos pagalbininkų¹⁸. Analizuodamas priesaikos pagalbininkų institutą baudžiamajame procese P. Pakarklis nurodė, kad tai buvo „tokie bylos dalyviai, kurie savo priesaikomis pareiškia, kad tas asmuo, apskritai imant, yra teisingas ir dėl to negali meluoti ir šiuo konkrečiu atsitikimu“¹⁹.

Galima susidaryti įspūdį, kad priesaikos pagalbininkai laikytini vieno iš įrodymų – liudytojų parodymų – porūšiu, kai bylos aplinkybės būdavo nustatomos ne iš tiesiogiai įvykį mačiusių asmenų paaiškinimų, bet iš trečiųjų asmenų atliekamo kaltinamojo parodymų (priesaikos) patvirtinimo. Tačiau J. Machovenko pozicija kategoriška: liudytojų ir priesaikos pagalbininkų tapatinti negalima, bet reikia juos skirti ir laikyti savarankiškais teisės institutais.²⁰ Tokia išvada išplaukia iš kaimyninėse LDK slavų žemėse galiojusio reguliavimo. Trumposios²¹ ir Plačiosios²² redakcijų Rusų Tiesoje priesaikos pagalbininkai ir liudytojai vadinami skirtingais terminais: *vidokai* (pažodžiui – mačiusieji) liudijo jiems žinomą konkretų, tiesiogiai su bylos esme susijusį faktą, o *posluchai* (pažodžiui – girdėjusieji) tik patvirtindavo gerą ieškovo ar atsakovo reputaciją²³. Patvirtinta gera šalies reputacija leisdavo teismui konstatuoti, kad bylininkas iš esmės yra teisingas žmogus, kad jis ir šiuo konkrečiu atveju elgiasi sąžiningai ir nemeluoja²⁴.

Vadinasi, *vidokai* atitinka šiuolaikinę liudytojo sampratą (turi informacijos apie bylai reikšmingas aplinkybes, pareigūno kviečiami dalyvauti procese), o *posluchai* (priesaikos pagalbininkai) yra ieškovo

¹⁴ BERMAN, H. J. *Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vilnius: Pradai, 1999, p. 87.

¹⁵ MACHOVENKO, J. *Teisės <...>*, p. 108.

¹⁶ Pamedės teisynas. Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatijos*. Sudarytojai R. Gelumbauskienė ir G. Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 77–86.

¹⁷ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 53.

¹⁸ Pavyzdžiui, Pamedės teisyne 99 straipsnyje nurodyta: „jei kas kaltina kitą vagyste, nužudymu ar sumušimu, tai tas kaltintojas greičiau įrodys, pats prisiekdamas su šešiais asmenimis, kurie tai matė, negu anas galės išsiteisinti, pats prisiekdamas su vienuolika asmenų“.

¹⁹ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos <...>*, p. 53–54.

²⁰ MACHOVENKO, J. Liudytojai ir priesaikos pagalbininkai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. *Teisė*, nr. 51, 2004, p. 51

²¹ ЧИСТЯКОВ, О. И. *Российское законодательство X-XX веков. Законодательство Древней Руси*. Том 1. *Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства*. Москва: Юридическая литература, 1984, с. 47.

²² Ten pat, p. 65, 94–95.

²³ MACHOVENKO, J. *Teisės <...>*, p. 106.

²⁴ MACHOVENKO, J. *Teisingumo <...>*, p. 26.

ar atsakovo kvietimu byloje dalyvaujantys ir prisiekiantys asmenys, patvirtina gerą jo reputaciją²⁵, kitaip tariant, laiduoja už kaltinantįjį arba kaltinamąjį. Palyginti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atveju asmuo, laiduojantis už kaltininką, į vykstantį baudžiamąjį procesą ištraukia ne teisės saugos institucijų iniciatyva, bet savarankiškai, t. y. pateikdamas prašymą atleisti įtariamąjį ar kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 40 straipsnio 1 dalis). Galima teigti, kad laiduotojas, kaip ir priesaikos pagalbininkai, procese pradeda dalyvauti proceso dalyvio – įtariamojo ar kaltinamojo – kvietimu, atsižvelgiant į tai, kad laiduotoju gali būti artimas kaltininkui asmuo (BK 40 straipsnio 3 dalis).

Lyginant priesaikos pagalbininkų ir laidavimo institutus, išskirtinas svarbus tapatumo požymis – parodymų dalykas ir teismo procese atliekamos funkcijos. Kompurgatoriai teisme privalėjo deramai prisiekti pagal standartinę formulę²⁶ ir taip garantuodavo bylininko, kurio naudai prisiekia, priesaikos ir reputacijos patikimumą. Skirtingai nei priesaikos pagalbininkai, už kaltininką siekiantys laiduoti asmenys formalaus laidavimo teksto neskaito, tačiau taip pat yra apklausiami teismo posėdyje²⁷, tiesiogiai ir nustatant jo tinkamumą būti kaltininko laiduotoju²⁸. Nors laiduotojo parodymų dalykas yra labiau orientuotas ne į kaltininko, bet į paties galimo laiduotojo reputaciją, jo patikimumą, galimybes kaltininkui daryti teigiamą įtaką²⁹, tačiau laiduotojo parodymai taip pat gali būti vienas iš reikšmingus bylos duomenis patvirtinančių šaltinių, iš kurių teismas sprendžia apie BK 40 straipsnio 2 dalyje nustatytą laidavimo sąlygų įvykdymą³⁰, pavyzdžiui, ar kaltininkas tikrai gailisi padaręs nusikalstamą veiką (BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punktas), svarbiausia, ar kaltininkas yra patikimas ir ar teismas gali juo pasitikėti, kad jis laikysis įstatymų ir nebedarys naujų nusikalstamų veikų (BK 40 straipsnio 2 dalies 4 punktas).

Todėl priesaikos pagalbininkų ir laiduotojo baudžiamajoje byloje atliekamos procesinės funkcijos yra santykinai glaudžios, nes, viena vertus, jų parodymais patvirtinamos bylos dalyvio teismui nurodomos aplinkybės, kita vertus, jų parodymai padeda atskleisti teigiamus kaltininko asmenybės bruožus, leidžiančius spręsti dėl tam tikrų juridinių faktų, kuriais remiantis teisiomojo teisinė padėtis gali būti palengvinama, egzistavimo.

Vis dėlto esminis priesaikos pagalbininkų ir laidavimo institutų panašumas yra subjektyvieji reikalavimai kompurgatoriams ir laiduotojams. Pamedės teisyno 63 straipsnyje buvo numatyta, kad jei vargšas žmogus, traukiamas teisman ir yra kaltinamas byloje, kur turėtų pasiteisinti padedant „doriems žmonėms“, o tų žmonių negali gauti, tai jis prisiekia savo ranka taip dažnai, kaip jam skiriama, šventenybei. Vadinasi, asmenys, patvirtindavę kito asmens gerą vardą, patys turėjo būti geros reputacijos. Iš čia kyla draudimas vergui būti priesaikos pagalbininku, kiti reikalavimai (dorybės, dievobaimingumo ir pan.)³¹.

Šiuolaikinį laiduotoją apibūdinančių požymių visumą standartizuoja BK 40 straipsnio 3 dalyje vartojama sąvoka „teismo pasitikėjimo vertas asmuo“. Vienas ši pasitikėjimą galinčių sukurti

²⁵ Ten pat.

²⁶ Net menkiausias nukrypimas nuo priesaikos teksto ar bent vieno prisiekiančiojo apsirikimas reiškia visos priesaikos negaliojimą ir tos šalies pralaimėjimą [MACHOVENKO, J. *Teisės <...>*, p. 106].

²⁷ GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1–220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 575–576.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2011 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-312/2011.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-239/2008.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2010 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-82/2010.

³¹ MACHOVENKO, J. *Teisės <...>*, p. 107.

dėmenų *expressis verbis* nustatytas BK – laiduotojo asmeninės savybės. Lietuvos teismų praktikoje vertinama, ar pats laiduotojas nėra teistas už nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymą, ar neturi galiojančių nuobaudų už administracinius nusižengimus (administracinius teisės pažeidimus), ar nenustatyta ankstesnių laiduotojo nuteisimo ar patraukimo administracinėn atsakomybėn atvejų, ar nėra pradėtas baudžiamasis jo persekiojimas bei pareikšti įtarimai padarius nusikalstamų veikų³². Teismas laiduotoją vertina ir kaip visuomenės narį. Tokia informacija paprastai yra susijusi su laiduotojo profesine veikla, išsilavinimu, šeimine padėtimi, socialine padėtimi, pomėgiais ir kt.³³ Laiduotojo asmenybė turi pasižymėti aukšta socialine branda, kultūra bei savimone, geru ir pavyzdiniu elgesiu, atsakomybės jausmo turėjimu, pagarba įstatymams ir neprikaištingumu. Tokie reikalavimai keliami neatsitiktinai – pozityvi laiduotojo asmenybė turi rodyti teigiamą ir sektingą pavyzdį kaltininkui – laiduotojas turi turėti autoritetą kaltininko akyse.

LDK paprotinės teisės vienodinimo, sisteminimo, kodifikavimo poreikis³⁴ lėmė ir priesaikos pagalbininkų instituto įtvirtinimą svarbiausiuose LDK teisės šaltiniuose – Statutuose. Luominis visuomenės narių suskirstymas nulėmė priesaikos pagalbininkų sureikšminimą³⁵, todėl, „kol Lietuvos teritorijoje klostėsi feodaliniai teisiniai santykiai, liudytojų institutas negalėjo pralenkti priesaikos pagalbininkų instituto reikšmingumu“³⁶. Analizuojamai temai svarbu ne tik tai, kad Lietuvos Statutai stiprino priesaikos pagalbininkų vaidmenį teisingumo vykdymo procese, bet ir tai, jog juose buvo konkretinami patikimo priesaikos pagalbininko standartai, nustatomas reikalingas jų skaičius, iškeliamas ir šių asmenų autoritetinis, visuomeninės padėties vaidmuo.

Pirmojo Lietuvos Statuto (toliau – PLS)³⁷ nuostatos rodo, kad tam tikrose bylose paremti priesaiką galėjo šeimos nariai³⁸ (žmona, suaugę vaikai) arba aplinkiniai kaimynai (PLS VII 4, 5 straipsniai). Svarbus kriterijus ir luominė priesaikos pagalbininko priklausomybė: „jeigu užmuštojo giminės nenorėtų prisiekti, pareiškę, kad jie ten nedalyvavę, tai užmušėjas gali išsiteisinti, prisiekdamas trečiasis su dviem bajorais, netgi jei tie bajorai būtų buvę jo tarnai, <...>“³⁹ (PLS VII 16 straipsnis). PLS XIII skyriaus 8 ir 9 straipsniuose numatyta, kad bajoras, antrą ar trečią kartą apkaltintas vagyste, galėjo išsiteisinti savo asmenine priesaika kartu su atitinkamai dviem ar trimis sau lygiais *gero vardo* bajorais.

Palyginus su 1529 m. Lietuvos Statutu, vėlesniuose 1566 m. ir 1588 m. LDK Statutuose priesaikos pagalbininkų reikšmė dar labiau padidėjo, nes atskiras bylas nagrinėjant priesaika nulemdavo bylos baigtį net esant deramiems įrodymams (Trečiojo Lietuvos Statuto XI skyriaus 30, 31 straipsniai)⁴⁰. Be to, buvo detalčiau apibrėžtas tinkamų liudytojų sąrašas: patikimi krikščionys ir karo tarnybą atliekantys totoriai, o liudyti negalėjo asmenys, bausti teismo už piktadarybes, tarnai ir feodalų valdiniai, bepročiai, tremtiniai, bendrininkai⁴¹.

³² Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2012 m. spalio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-758-116-2012.

³³ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2011 m. gruodžio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-763-172-2011; Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. rugsėjo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-520-185-2008.

³⁴ ANDRIULIS, V., et al. <...>, p. 113.

³⁵ MACHOVENKO, J. Liudytojai <...>, p. 51.

³⁶ Ten pat.

³⁷ VALIKONYTE, I., LAZUTKA, S., GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001.

³⁸ Pagal BK 40 straipsnio 3 dalį prioritetiniai laiduotojai yra kaltininko tėvai ar artimi giminaičiai.

³⁹ Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatijos*. Sudarytojai R. Gelumauskienė ir G. Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 122.

⁴⁰ MACHOVENKO, J. Liudytojai <...>, p. 54.

⁴¹ MACHOVENKO, J. Teisingumo <...>, p. 32.

Iš genties ir paprotinės teisės receptuotas priesaikos pagalbininkų institutas, atsižvelgiant į jo pritaikomumą feodalinės visuomenės santykiams, nebuvo naikinamas viso Trečiojo Lietuvos Statuto galiojimo laiku: „tik kai feodalinė formalių įrodymų teorija užleido vietą buržuazinei laisvojo įrodymų vertinimo teorijai, priesaikos pagalbininkų institutas išnyko, susiliejęs su liudytojų institutu“⁴².

Apibendrinant reikia pasakyti, kad išskirtini esminiai priesaikos pagalbininkų ir dabartinių kaltininko laiduotojų tapatumo požymiai:

1. *Procesinė padėtis*. Kompurgatoriai ir laiduotojas byloje dalyvauja proceso dalyvio iniciatyva (kvietimu) ir liudija apie šalutines, tiesiogiai su padaryta nusikalstama veika nesusijusias aplinkybes: teisiamojo gerą vardą, patikimumą, galimybę pasitaisyti be realios baismės skyrimo ir kt.
2. *Atliekamos funkcijos*. Abiem atvejais į procesą įsitraukę pagalbiniai asmenys padeda siekti naudos kaltinamajam⁴³. Priesaikos pagalbininkų atveju bylininkas galėdavo išsiteisinti nuo jam reikiamų kaltinimų, laidavimo atveju – išvengti baudžiamosios atsakomybės turinį sudarančių elementų (viešo pasmerkimo, baismės skyrimo, baismės atlikimo, teistumo)⁴⁴. Abiem atvejais šių asmenų funkcija teismo procese yra analogiška – laidavimas (garantavimas) už kaltininką.
3. *Santykis su kaltinamuoju*. Tiek asmenys, patvirtindavę asmens duodamą priesaiką, tiek asmuo, norintis laiduoti už kaltininką, turėjo būti artimas, gerai jį pažįstantis, kaltininko aplinkos žmogus.
4. *Asmeninės savybės*. Priesaikos pagalbininku ir laiduotoju gali būti tik doras, geros reputacijos asmuo, kurio asmenybė teismui leidžia jį manyti esant patikimą ir sąžiningą.
5. Iš to darytina svarbi išvada, kad priesaikos pagalbininkų ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą institutai yra giminingi. Todėl iš paprotinės teisės kilusią kompurgaciją galime laikyti BK 40 straipsnyje įtvirtinto laidavimo ištakomis šiuolaikinėje Lietuvos baudžiamojoje teisėje, o priesaikos pagalbininkus – tolimais laiduotojų protėviais.

2. Kaltininko globa tarpukario Lietuvoje

Po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 m. Rusijos imperijai atitekusiame Lietuvos teritorijos dalyje kurį laiką dar galiojo Trečiasis Lietuvos Statutas, kol 1840 m. visa apimtimi įvestas pagrindinis to meto Rusijos imperijos sisteminis teisės šaltinis – 1832 m. priimtas Įstatymų sąvadas⁴⁵ (toliau – Sąvadas), turėjęs XV tomų, kurių XV tomas buvo skirtas baudžiamiesiems įstatymams (nuo 1885 m. atsirado papildomas XVI tomas, apėmęs procesinius įstatymus)⁴⁶. Vis dėlto vos įsigaliojęs Sąvado XV tomas dėl sudėčių grupavimo pagal atsitiktinius požymius, pasenusios sankcijų sistemos, straipsnių nesuderinamumo, ilgumo ir kazuistiškumo laikytas pasenusiu, todėl netrukus po Sąvado įsigaliojimo pradėti naujojo baudžiamojo įstatymo kūrimo darbai, kurių rezultatas – 1845 m. Kriminalinių ir taisomųjų bausmių statusas⁴⁷ (toliau – Statutas), vėliau keistas du kartus: iš jo 1864 m. į naują įstatymą – Bausmių įstatus buvo išskirti lengvesni nusikaltimai, priskirti taikos

⁴² MACHOVENKO, J. Liudytojai <...>, p. 55–56.

⁴³ Kalbant apie išteisinamąją priesaiką su priesaikos pagalbininkais.

⁴⁴ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji <...>*, p. 181.

⁴⁵ Полное собрание законов Российской империи [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25] Prieiga per internetą: <http://nlr.ru/e-res/law_r/descript.html>.

⁴⁶ Sąvadas buvo nebaigta, tęstinė, sistemingai papildoma inkorporacija: po pirmojo leidimo 1832 m., 1842, 1857 ir 1893 m. išėjo nauji pilni Sąvado leidimai, įvairiais metais išleisti atnaujinti pavieniai jo tomai [MAKSIMAITIS, M. Rusijos teisės šaltiniai Lietuvoje 1918–1940 m. *Jurisprudencija*. 2012, 19(2), p. 407–408].

⁴⁷ Уложение о наказаниях уголовных и исправительных [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25]. Prieiga per internetą: <<https://dlib.rsl.ru/viewer/01002889696#?page=1>>.

teisėjų kompetencijai, o likusioji dalis – sureduota, sutrumpinta ir 1866 m. pavadinta Bausmių statutu⁴⁸. Tačiau šie teisiniai taip pat neišsprendė baudžiamojo teisinio reguliavimo trūkumų, todėl baudžiamieji įstatymai ir toliau buvo tobulinami. 1903 m. priimtas Rusijos imperijos baudžiamasis statutas⁴⁹ (toliau – Baudžiamasis statutas) – vienas iš reikšmingiausių baudžiamosios teisės šaltinių, pasižymėjęs racionalia sistema, bauginimo ir individualios prevencijos derinimu ir laikytas vienu iš geriausių tų laikų klasikinės krypties baudžiamųjų įstatymų sąvadu⁵⁰.

Taigi iki karo Lietuvoje, kaip visoje Rusijos imperijoje, galiojo trys tarpusavyje nesuderinti baudžiamieji įstatymai: 1864 m. Bausmių įstatatai ir 1866 m. Bausmių statutas bei 1903 m. Baudžiamasis statutas, iš kurių du pirmieji buvo tokie archajiški, kad Lietuvą okupavę vokiečiai 1915 m. rudenį paskelbė, jog okupuotame krašte galioja 1903 m. Baudžiamasis statutas⁵¹. Tačiau nė viename po Trečiojo Lietuvos Statuto galiojimo panaikinimo rusų okupacinės valdžios įvestame baudžiamajame įstatyme šiam tyrimui aktualių nuostatų, susijusių su pilnamečio kaltinamojo baudžiamosios padėties palengvinimu dalyvaujant tretiesiems asmenims, nebuvo.

1919 m. sausio 16 d. priimtu įstatymu (*LVŽ, 1919-01-16, Nr. 2/3-26*) buvo paskelbta, kad nepriklausomoje Lietuvoje (išskyrus Klaipėdos kraštą) toliau bus vadovujamasi Baudžiamuoju statutu, galiojusių ir vokiečių okupacijos metais, su tam tikrais pakeitimais ir papildymais⁵². Analizuojamai temai reikšmingų baudžiamojo reguliavimo pokyčių įvyko beveik po dešimtmečio, kai 1928 m. rugsėjo 24 d. buvo priimtas Lygtinio nuteisimo įstatymas⁵³ (toliau – LNĮ).

LNĮ 1 straipsnyje buvo teigiama, kad piniginė bauda, areštas, atidavimas į drausmės auklėjamąją įstaigą ir paprastasis kalėjimas gali būti teismo sprendimu lygtinai atleisti tiems iš nuteistųjų, kurie dėl savo asmens ir būdo savybių arba dėl paties nusikalstamo darbo rūšies ir jo motyvų bei aplinkybių duoda vilties, kad ateityje dorai gyvens ir nebusikals. Ieškant paralelių su dabartiniu BK, pagal reguliavimo dalyką ir tikslus, LNĮ, manytina, teisiškai yra artimesnis ne atleidimo nuo baudžiamosios pagal laidavimą institutui, bet BK 75 straipsnyje įtvirtintam bausmės vykdymo atidėjimui⁵⁴.

Nepaisant to, LNĮ randama tokių reguliavimo normų, kurios kone žodis žodin atitinka dabartinio BK 40 straipsnį. Viena iš tokių – aplinkybės, leidžiančios manyti, kad asmuo ateityje dorai gyvens ir nebusikals (LNĮ 1 straipsnis). BK 40 straipsnio 2 dalies 4 punkte įrašyta tikimybė, kad kaltininkas visiškai atlygins ar pašalins padarytą žalą, laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų – įtvirtina šio instituto taikymo pagrindą⁵⁵, atskleidžiantį vertybinius kaltininko asmenybės ir elgesio momentus, leidžiančius teismui tikėti, kad kaltininkas be represinės jo elgesio keitimo priemonės – bausmės yra pajėgus keistis bei paklusti visuomenės nustatytoms elgesio normoms.

⁴⁸ MAKSIMAITIS, M. Rusijos teisės šaltiniai Lietuvoje 1918–1940 m. *Jurisprudencija*. 2012, 19(2), p. 409.

⁴⁹ *Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos senato ir Lietuvos vyriausiojo tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Sudarytojai M. Kavolis ir S. Bieliackinas. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934.

⁵⁰ *Lietuvos teisė 1918–2018: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 534.

⁵¹ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 298.

⁵² MAKSIMAITIS, M.; VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 191.

⁵³ Lygtinio nuteisimo įstatymas. *Įvyriausybės žinios*, 1928, nr. 284-1821.

⁵⁴ Esminis tapatumo požymis – lygtinio nuteisimo ir vykdymo atidėjimo taikymas bausmei ir jos atlikimui po bausmės paskyrimo (LNĮ 1 straipsnio 4 dalis ir BK 75 straipsnio 1 dalis), taip pat tai, jog, praėjus nustatytam terminui, laikoma, kad bausmė yra atlikta arba jos nebėra (LNĮ 5 straipsnio ir Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 30 straipsnio 1 dalis). O nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atleidžiama iki bausmės paskyrimo, bausmė yra tik vienas iš baudžiamosios atsakomybės elementų, nuo kurių atleidžiama.

⁵⁵ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji <...>*, p. 374–375.

Kaip ir laidavimo atveju, lygtinis nuteisimas buvo sąlyginės prigimties, t. y. institutas taikomas konkrečiam bandomajam laikotarpiui⁵⁶, per kurį kaltininkas turi laikytis jam nustatytų apribojimų (savaržymų). Pagal LNĮ 4 straipsnį, už nustatytą savaržymų nesilaikymą ir naujų nusikaltimų, už kuriuos skirta bauda arba laisvės atėmimo bausmė iki 3 mėnesių, padarymą teismas gali, o naujų nusikaltimų padarymo atvejais, kai už juos skiriama bausmė viršija 3 mėnesius laisvės atėmimo, – privalo panaikinti sprendimą dėl nuteistojo lygtinio nuteisimo. Iš esmės analogiški pareikšto valstybės pasitikėjimo sulaužymo teisiniai padariniai nustatyti ir BK 40 straipsnio 7 ir 8 dalyse⁵⁷.

Šio tyrimo požiūriu aktualiausia LNĮ reguliavimo nuostata buvo įtvirtinta 3 straipsnyje: „nuteistam asmeniui per visą bandomąjį laikotarpį galėjo būti „uždėta“ globa“. Šio įstatymo 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad lygtinai nuteistųjų globos priežiūrą vykdo vietos taikos teisėjas per tam tikrus skirtus globėjus – atskirus asmenis ar įstaigas. O to paties straipsnio 2 dalyje detalizuojama, kad globėjai vadovaujasi taikos teisėjo nurodymais ir išleista jų darbo instrukcija. 1928 m. spalio 7 d. teisingumo ministro patvirtinta Lygtinio nuteisimo įstatymui vykdyti instrukcija⁵⁸ (toliau – Instrukcija) nustatoma, kad globėjais parenkami asmenys, kurie turi *gerą vardą* ir *visuomenės pasitikėjimą* (13 punktas). Pagal dabar galiojančią reguliavimą, teismas nusikalstamą veiką padariusį asmenį atleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir perduoda jį laiduotojo „žiniai ir atsakomybei“⁵⁹.

Taigi pagal savo pobūdį lygtinis paleidimas su globa ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą turi nemažai panašumų: nusikalstamą veiką padaręs asmuo perduodamas kito asmens priežiūrai, globėjas gali būti fizinis asmuo, turi turėti reikalingą reputaciją ir pasitikėjimą, gali duoti elgesio nurodymus nuteistajam, tačiau tvirtos išvados, kad lygtinis nuteisimas su globa tarpukariu yra artimas institutui atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą dabar galiojančiame BK, daryti negalime. Pagrindinis ir esminis skirtumas – nėra savanoriškumo elemento. Lygtinio nuteisimo atveju nuteistasis išvengdavo realaus bausmės vykdymo ne todėl, kad globėjas pats prašytų teismo perimti kaltininką savo globon, bet todėl, kad pats teismas nusprendavo nuteisti lygtinai su globa. Globa pagal šį įstatymą buvo paskiriama kaip viena iš lygtinio nuteisimo formų, už kurios vykdymą visų pirma buvo atsakingas globos priežiūrą vykdančias taikos teisėjas ar teismas (Instrukcijų 7, 12 punktai), o patys globėjai yra tiesiogiai atskaitingi jų priežiūrą vykdančioms subjektams (Instrukcijų 13, 14 punktai). Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atveju laiduotojai patys prašo valstybės nuteisti ir nebausti nusikalstamą veiką padariusio asmens bei perduoti jį laiduotojo žiniai ir atsakomybei, kad šis, pasinaudodamas savo pozityvia įtaka ir autoritetu, savarankiškai, be valstybės kišimosi, darytų kaltininkui teigiamo, auklėjamojo pobūdžio įtaką ir užtikrintų, kad jis nebusikalstų. Todėl globėjai pagal LNĮ koncepciškai yra artimesni šiandieniniams probacijos pareigūnams nei laiduotojams, nes jie veikdavo ne savarankiškai, bet įgaliojus valstybei.

Vis dėlto tarpukario baudžiamasis teisinis reguliavimas rodo pozityvesnę ir valstybės požiūrių į nusikaltimus padariusius asmenis. Šiuo laikotarpiu atsiranda humaniškos ir šanso principą⁶⁰ įgyvendinančios nuostatos, kurios suteikia galimybę išvengti represinio priemonių taikymo tiems, kurių

⁵⁶ Pagal LNĮ 3 straipsnį nuo 1 iki 5 metų, pagal BK 40 straipsnio 4 dalį nuo 1 iki 3 metų.

⁵⁷ Už baudžiamojo nusižengimo ar neatsargaus nusikaltimo padarymą teismas gali, o tyčinio nusikaltimo padarymo atveju – privalo panaikinti ankstesnį sprendimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir spręsti atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas klausimą. Tiesa, BK nenumato galimybės kelti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės panaikinimo klausimo tais atvejais, kai nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atleistas asmuo nesilaiko jam nustatytų įpareigojimų ar draudimų.

⁵⁸ Teisingumo ministerio Lygtinio nuteisimo įstatymui vykdyti instrukcija. *Vyriausybės žinios*, 1928, nr. 288-1890.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-895/2015*.

⁶⁰ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji <...>*, p. 108.

asmeninės savybės ar padarytos nusikalstamos veikos sunkumas rodo nedidelį šių asmenų pavojingumą visuomenei bei galimybę šiuos asmenis veikti teigiamai (resocializuoti) be valstybės prievartos priemonių taikymo. Reikšminga ir tai, jog šiuo reguliavimu įtvirtinama, kad tokiame nestandartiniame nuteistojo perauklėjimo procese gali dalyvauti ir pati visuomenė. Visuomenės (tam tikrų jos narių) dalyvavimas valstybės atliekamame kaltininko pataisymo procese pagrindžiamas asmens reputacijos ir patikimumo kriterijais, kurie buvo vertinti ir LDK laikais.

3. Laidavimas sovietmečiu

Reikšmingiausi Lietuvoje taikyto baudžiamojo teisinio reguliavimo pokyčiai, susiję su laidavimu už nusikalstamą veiką padariusį asmenį, vyko Sovietų Sąjungos okupacijos laikotarpiu.

1960 m. spalio 27 d. priėmus Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos baudžiamąjį kodeksą⁶¹ (toliau – RTFSR BK), „išreiškiant tarybinio baudžiamojo humaniškumą“⁶², įtvirtinus atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės koncepciją⁶³, šalia kitų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės būdų 52 straipsnyje įtvirtinta galimybė atleisti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės pagal laidavimą⁶⁴.

Pagal 1958 m. TSRS ir sąjunginių respublikų baudžiamųjų įstatymų leidimo aktą⁶⁵ parengus TSRS sudėtyje buvusių respublikų baudžiamuosius įstatymus, *inter alia*, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą tapo visų sovietinių valstybių baudžiamosios teisės dalimi⁶⁶. Lietuvoje taikytoje baudžiamojoje teisėje ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis atsirado 1961 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojus 1961 m. birželio 26 m. priimtam Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamajam kodeksui⁶⁷ (toliau – 1961 m. BK) ir buvo reglamentuota šio kodekso 53 straipsnyje. Dėl šios priežasties negalima sutikti su mokslininkų teiginiu, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą norma yra naujojo BK naujovė⁶⁸.

Socialistinė visuomeninė politinė doktrina, iškėlusiu visuomeninį „darbo liaudies“ ir kolektyvo kultą, reikšmingai veikė ir baudžiamąjį teisinį reguliavimą. Bausme buvo siekiama ne tik nubausti ir izoliuoti nusikaltėlių, bet ir specialiosios prevencijos, resocializavimo tikslų – „pataisyti bei perauklėti nuteistuosius, kad jie sąžiningai dirbtų, tiksliai vykdytų įstatymus, gerbtų socialistinio bendro gyvenimo taisykles“ (1961 m. BK 21 straipsnis). O šio tikslo siekiama pasitelkiant visuomenę, taigi baudžiamąją

⁶¹ 1960 m. RTFSR baudžiamasis kodeksas, įsigaliojęs 1961-01-01, galiojęs iki 1997-01-01 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-10]. Prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2950/>.

⁶² КЛИМКА, А., et al. *Tarybinė baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mintis, 1975, p. 363.

⁶³ КРУГЛИКОВ, Л.; КОЗАЧЕНКО, И.; ГАЛИАКБАРОВ, Р. *Уголовное право России. Часть Общая. Учебник*. Проспект, 2014, с. 459–470.

⁶⁴ Iki tol galiojusiam ir Lietuvoje 1940–1961 metais (išskyrus Vokiečių okupacinį laikotarpį 1941–1945 metais) taikytame 1926 m. Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse tokios priemonės nebuvo [1926 m. RTFSR kodeksas, įsigaliojęs 1927-01-01, galiojęs iki 1961-01-01 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-11] Prieiga per internetą: <<http://docs.cntd.ru/document/901757374>>].

⁶⁵ Закон „Об утверждении Основ уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик“. *Ведомости Верховного Совета СССР*. 1959, No. 1, ст. 6.

⁶⁶ ГУМЕНЮК, В. В. *Характеристика общих видов освобождения от уголовной ответственности по Уголовному кодексу Украины. Вісник Одеського національного університету*. Сер. : Правознавство, 2012, т. 17, с. 161–170. [interaktyvus. Žiūrėta 2016-01-12]. Prieiga per internetą: <<http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4851/1/161-170.pdf>>].

⁶⁷ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo. *Výriausybės žinios*, 1961, nr. 18-147.

⁶⁸ PRAPIESTIS, J., ŠVEDAS, G. Lietuvos <...>, p. 15.

teisę integruojant į platesnį piliečių kontrolės tinklą⁶⁹, kad į visuomenines organizacijas ar darbo žmonių kolektyvus susibūrę asmenys galėtų stebėti nusikaltusius savo bendruomenės narius, juos taisyti bei auklėti⁷⁰. Tai atspindi tokios anuomet naudotos priemonės kaip lygtinis nuteisimas (1961 m. BK 25¹ straipsnis) ar paleidimas (1961 m. BK 54² straipsnis), atidavimas darbo ar organizacijos kolektyvui perauklėti ir pataisyti lygtinai nuteistą asmenį ar lygtinai prieš terminą atleistą asmenį (1961 m. BK 46 straipsnis), asmens perdavimas draugiškajam teismui (1961 m. BK 52 straipsnis) ir asmens perdavimas pagal laidavimą (1961 m. BK 53 straipsnis). Toks visuomeninių organizacijų vaidmens išskėlimas netgi laikytas visuomenės teisių išplėtimu, leidusiu ne tik tiesiogiai kovoti su nusikalstamumu, bet ir dalyvauti nusikaltusiojo pataisymo ir perauklėjimo procese⁷¹.

1961 m. BK 53 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad jei pagal bylos aplinkybes asmens padarytas nusikaltimas ir pats šis asmuo nėra labai pavojingi visuomenei ir jeigu tas nusikaltimas nesukėlė sunkių padarinių, o pats kaltininkas nuoširdžiai gailisi, tai visuomeninių organizacijų ar darbo žmonių kolektyvo prašymu šis asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės ir atiduodamas pagal laidavimą prašančiosioms visuomeninėms organizacijoms ar darbo žmonių kolektyvui, kad šie jį perauklėtų ir pataisytų.

Vien tekstinis atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą įtvirtinančių normų palyginimas atskleidžia daug socialistinio ir dabartinio laidavimo reguliavimo panašumų: 1) veikos pobūdis – laidavimas galimas mažiau pavojingų nusikalstamų veikų atvejais. Tiesa, dabartinio BK 40 straipsnio 1 dalyje aiškiai įvardijamos nusikalstamų taikytinų veikų grupės (baudžiamasis nusizengimas, neatsargus, nesunkus ir apysunkis tyčinis nusikaltimas), o 1961 m. BK vartojama abstraktesnė, vertinamojo pobūdžio formuluoatė „nėra labai pavojingas“ ir „nesukėlė sunkių pasekmių“⁷²; 2) nuoširdaus gailėjimosi reikalavimas; 3) kaltės pripažinimas – 1961 m. BK 53 straipsnio 2 dalyje nustatoma, kad nutraukti baudžiamosios bylos ir kaltininko atleisti pagal laidavimą negalima, jei jis nelaiko savęs kalto; 4) laiduotojo rašytinis prašymas perduoti kaltininką jo žinion pagal laidavimą, t. y. savanoriško išitraukimo į baudžiamuosius teisinius santykius išraiškos forma; 5) apribojimas taikyti laidavimą – 1961 m. BK 53 straipsnio 3 dalyje nustatytas draudimas taikyti laidavimą, jei asmuo turi teistumą arba jau buvęs atleistas pagal laidavimą. Pagal BK 40 straipsnio 1 dalį, laidavimas galimas tik pirmą kartą padarius nusikalstamą veiką⁷³, tačiau baudžiamasis įstatymas nedraudžia taikyti laidavimo asmeniui, kuris jau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą⁷⁴; 6) laidavimas taikomas „patikimam asmeniui“, t. y. tokiam, kuris teikia vilties, kad pasitaisys, elgsis pavyzdingai ir nebedarys naujų nusikalstamų veikų; 7) laidavimo „galiojimo“ laikotarpis – dabartinio BK 40 straipsnio 4 dalyje nustatas diskrecinis skiriamasis laidavimo laikotarpis nuo vienerių iki trejų metų. 1961 m. BK konkrečių ribų nenustatyta. Apie laidavimo taikymo galiojimą socialistinio instituto reguliavimo

⁶⁹ Lietuvos teisė 1918–2018 <...>, 2018, p. 534.

⁷⁰ KLIMKA, A., et al. Tarybinė <...>, p. 359.

⁷¹ Ten pat.

⁷² Doktrinoje teigiama, kad nelabai pavojingi nusikaltimai užima tarpinę vietą tarp 1961 m. BK 52 straipsnyje įvardytų mažareikšmių nusikaltimų ir 25 straipsnyje nurodytų sunkių nusikaltimų. [KLIMKA, A., et al. Tarybinė <...>, p. 379].

⁷³ Pirmą kartą nusikalstama veika gali būti padaroma faktiškai ir teisiškai [PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji <...>, p. 257]. Kaip nurodo G. Švedas, „teisiškai pirmą kartą teisiamu asmeniu pripažįstamas ir toks asmuo, kuris faktiškai gali būti teisiamas ir nebe pirmą kartą, tačiau jau išnykus prieš tai buvusių teistumų teisiniams padariniams“ [ŠVEDAS, G. Bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nuostatos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Teisė, 2014, t. 90, p. 13].

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008.

srityje galime spręsti iš keleto 1961 m. BK normų: pagal BK 53 straipsnio 4 dalį buvo leidžiama atsisakyti laidavimo per vienerius metus, o remiantis BK 41 straipsnio 12 punktu atsakomybę sunkinanti aplinkybė, jeigu nusikalstamą veiką padarė asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir nuo tokio sprendimo nėra praėję dveji metai; 8) laiduotojo teisė atsisakyti laidavimo – BK 40 straipsnio 6 dalyje nebuvo numatyta, dėl kokių priežasčių laiduotojas galėtų atsisakyti savo kaip laiduotojo pareigų nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, o 1961 m. BK 53 straipsnio 4 dalyje ši laiduotojo teisė sukonkretinta: „jeigu asmuo <...> nepateisina kolektyvo pasitikėjimo, pažeidžia savo pasižadėjimą įrodyti pavyzdingu elgesiu ir sąžiningu darbu savo pasitaisymą, nesilaiko socialistinio bendro gyvenimo normų arba pasitraukia iš darbo žmonių kolektyvo, turėdamas tikslą vengti visuomeninio poveikio <...>“; 9) laidavimo atsisakymo teisiniai padariniai – abiem atvejais atsisakius laidavimo gali būti sprendžiama dėl asmens patraukimo baudžiamajon atsakomybėn už padarytą nusikalstamą veiką (BK 40 straipsnio 6 dalis ir 1961 m. BK 53 straipsnio 4 dalis); 10) teisiniai padariniai padarius naują nusikalstamą veiką – atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui padarius naują nusikalstamą veiką atleidimas gali būti panaikintas, jei padaromas naujas baudžiamasis nusizengimas ar neatsargus nusikaltimas (BK 40 straipsnio 7 dalis) ir privalo būti panaikintas, jei padaromas naujas tyčinis nusikaltimas (BK 40 straipsnio 8 dalis). Pagal 1961 m. BK reguliavimą, laidavimo laikotarpiu padarius naują nusikaltimą, asmuo visais atvejais traukiamas baudžiamajon atsakomybėn už abu nusikalstamus poelgius⁷⁵.

Sovietmečiu Lietuvoje taikytoje baudžiamojoje teisėje įtvirtintas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas, kaip ir dabar, rėmėsi principine nuostata, kad asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas byloje gali būti sprendžiamas tik tada, kai jo padarytoje veikoje yra konstatuota baudžiamojo įstatymo uždraustos nusikalstamos veikos sudėtis⁷⁶ – neegzistuojant bent vienam nusikalstamos veikos sudėties požymiui, asmeniui apskritai nekyla baudžiamoji atsakomybė, todėl negali būti kalbama ir apie atleidimą nuo jos. Asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės yra atleidžiamas nereabilituojančiais pagrindais⁷⁷, t. y. jis nėra pripažįstamas nepadaręs nusikalstamos veikos ir nėra laikomas nekaltas.

Nors sovietinio ir dabartinio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą reguliavimo palyginimas leidžia neabejotinai konstatuoti, kad būtent sovietinis reguliavimas sudėjo pamatus šiandieniam šio instituto modeliui BK, tačiau apie koncepcinį reguliavimo tapatumą kalbėti negalime. Esminis skirtumas – laiduotojas. Pagal 1961 metų BK 53 straipsnį, nusikalstamą veiką padaręs asmuo pagal laidavimą buvo perduodamas ne teismo pasitikėjimo vertam fiziniam asmeniui, bet tam tikriems juridiniams asmenims – visuomeninėms organizacijoms ar darbo žmonių kolektyvui. Dabartiniame Lietuvos BK „juridinio asmens galimybė būti laiduotoju nėra numatyta“⁷⁸. Tos visuomeninės organizacijos ar darbuotojų kolektyvai turėjo kaltininką stebėti, prižiūrėti ir auklėti, kad jis laikytųsi nustatytos poveikio tvarkos ir nebedarytų naujų nusizengimų. O kaltininkas savo ruožtu pasižadėdavo pavyzdingai elgtis ir sąžiningai dirbti, laikytis socialistinio bendro gyvenimo normų, nepasitraukti iš darbo kolektyvo, turėdamas tikslą vengti visuomeninio poveikio, tuo pateisindamas jam pareikštą pasitikėjimą⁷⁹. Priešingu atveju – laidavimo atsisakoma ir asmuo traukiamas baudžiamajon atsakomybėn.

⁷⁵ BIELIŪNAS, E., et al. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 118.

⁷⁶ КОМИССАРОВ, В. С., et al. *Уголовное право Российской Федерации. Общая часть*. Учебник. Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, Юридический факультет, 2013, с. 434.

⁷⁷ BARANSKAITĖ, A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 80–81.

⁷⁸ BARANSKAITĖ, A. et al. *Lietuvos <...>*, p. 258.

⁷⁹ BIELIŪNAS, E., et al. *Lietuvos <...>*, 1989, p. 117.

Dalyvavimas perauklėjant nusikaltėlių reiškę savanorišką visuomeninių organizacijų ar darbo žmonių kolektyvo įsitraukimą į baudžiamuosius teisinius santykius. Prašymas atiduoti kaltininką visuomeninės organizacijos ar darbo žmonių kolektyvui turėjo išreikšti tikrąją viso kolektyvo narių nuomonę ir pasiryžimą priimti tokią atsakingą pareigą⁸⁰ ir būti įformintas specialiu kolektyviu sprendimu⁸¹.

Laidavimo reguliavimas socialistinėje baudžiamojoje teisėje parodė, kad nusikaltėlio pataisymo galima siekti ir alternatyviomis bausmės priemonėmis, pasitelkiant trečiuosius asmenis, tikslingai prašančius perimti valstybės institucijoms tenkančias pareigas. Kita vertus, tokia „perauklėjimo“ programa paremta funkcionalizmu – pasitaisymas galimas laikantis iš dalies primesto gyvenimo būdo, „teisingo mąstymo“, kas suvienodintoje planinėje visuomenėje turėjo vesti prie specifinio individo (bet nebūtina individualybės) formavimo⁸².

Galima daryti prielaidą, jog būtent tokia laiduotojo koncepcija lėmė, kad buvusiose TSRS respublikose, kuriant jau nepriklausomų valstybių baudžiamuosius įstatymus, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą nepritapo ir buvo panaikintas, nes po TSRS griūties pasikeitusi politinė ir ypač socialinė-ekonominė situacija iš esmės nulėmė darbuotojų kolektyvų auklėjamosios įtakos nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui praradimą⁸³. Tokią poziciją palaiko ir apklausti baudžiamosios teisės mokslininkai, kurių nuomone, sovietinis laidavimo reguliavimas ir pats laiduotojas buvo akivaizdžiai ideologinis, galintis veikti tik totalitarinėse sistemose. Demokratinėje, privačios nuosavybės teise ir teise laisvai vienytiis į bendrijas ar asociacijas pagrįstoje santvarkoje jokia visuomeninė organizacija ar juo labiau privataus juridinio asmens darbuotojų kolektyvas negali nei priimti, nei būti įpareigotas priimti atsakomybę už konkretaus žmogaus elgesį ir turėti dalinę prievartinę priežiūros funkciją. Tokia asmens pataisymo programa įmanoma tik kolektyvizmo sąlygomis, kai tam tikros gyventojų struktūros yra priverstinai buriamos, palaikomos ir tarnauja totalitarinės valdžios išlaikymo tikslui.

4. Laidavimas nepriklausomos Lietuvos baudžiamojoje teisėje

1990 m. kovo 11 d. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, sovietinis atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą baudžiamajame įstatyme dar galiojo beveik penkerius metus: 1961 m. BK 53 straipsnis pripažintas netekusiu galios 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojusiais 1961 m. BK pakeitimais⁸⁴. Laidavimas, kaip asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės forma, į Lietuvos baudžiamąją teisę grįžo 2000 m. rugsėjo 26 d. priėmus naująjį BK, kuriuo baudžiamoji teisė represinio poveikio priemonės siekia derinti su humanišku, ekonomišku ir teisingu poveikiu nusikalstamas veikas padariusiems asmenimis⁸⁵.

Palyginti su pirminiu – sovietiniu atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą reguliavimu, dabartiniame BK 40 straipsnyje nustatytos konkrečios nusikalstamų veikų kategorijos, leidžiančios byloje kelti klausimą dėl jas padariusio asmens atleidimo nuo atsakomybės (40 straipsnio 1 dalis), įtvirtinamos aiškiai apibrėžtos laidavimo taikymo sąlygos ir pagrindai (BK 40 straipsnio 1 dalis, 2 dalies 1–4 punktai), numatoma galimybė laidavimą taikyti su užstatu (BK 40 straipsnio 1 dalis, 5 dalis).

⁸⁰ KLIMKA, A., et al. *Tarybinė <...>*, p. 380.

⁸¹ BIELIŪNAS, E., et al. *Lietuvos <...>*, 1989, p. 118.

⁸² *Lietuvos teisė 1918–2018 <...>*, p. 534.

⁸³ ГУМЕИОК, В. В. *Характеристика <...>*, с. 161–170.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ Nr. I-551. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 60-1182.

⁸⁵ BARANSKAITĖ, A. Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 4(4), p. 179–194.

Be to, dabartiniu reguliavimu siekiama užtikrinti ir nukentėjusiojo teisėtą interesų apsaugą – pagal baudžiamąjį įstatymą reikalaujama, kad asmuo, siekiantis būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, būtų bent iš dalies atlyginęs ar pašalinęs padarytą žalą arba išpareigojęs ją atlyginti ateityje, jeigu tokia žala buvo padaryta (BK 40 straipsnio 2 dalies 3 punktas). Diferencijuojama ir laidavimo panaikinimo galimybė padarius naują nusikalstamą veiką, atsižvelgiant į naujos padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą bei kaltės formą (BK 40 straipsnio 7 ir 8 dalys).

Be to, BK 40 straipsnyje, kitaip nei 1961 m. BK 53 straipsnyje, nekeliama papildomų reikalavimų nuo baudžiamosios atsakomybės atleistam asmeniui aktyviais veiksmais „įrodyti“ savo pasitaismą ir kad sprendimas netaikyti jam baudžiamųjų represinių poveikio priemonių, bet atleisti nuo atsakomybės, buvo pagrįstas ir teisingas.

Didžiausias instituto pokytis nuo 1961 m. BK 53 straipsnio – visiškai priešinga laiduotojo koncepcija. Laiduoti už kaltininką gali kaltininko tėvai, artimieji giminaičiai ar kiti teismo pasitikėjimo verti asmenys (BK 40 straipsnio 3 dalis). Lietuvos įstatymų leidėjo įsitikinimu, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą institutu siekiamų tikslų efektyviau galima pasiekti kaltininkui būnant asmeniniame santykiyje su jam socialiai artimu ir autoritetą turinčiu žmogumi, bet ne su iš esmės nepažįstamų žmonių kolektyvu. Tą patvirtina ir lingvistinė BK 40 straipsnio 3 dalies konstrukcija, kuri parodo, kad nors kaltininko laiduotoju gali būti iš esmės bet kuris teismo pasitikėjimo vertas asmuo, tačiau pirmenybė laiduoti yra teikiama nusikalstamą veiką padariusio asmens tėvams ar artimiesiems giminaičiams⁸⁶. Tačiau baudžiamasis įstatymas *expressis verbis* įpareigoja teisumą, sprendžiantį kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą klausimą, įvertinti laiduotojo ir kaltininko giminystės ryšius, asmenines savybes, veiką ir galimybę daryti teigiamą įtaką kaltininkui. Šios trys kategorijos iš dalies abstrahuoja baudžiamajame įstatyme vartojamą asmens laiduotojo parinkimo kriterijų – „vertas teismo pasitikėjimo“, kuris, kitų BK 40 straipsnio keliamų sąlygų kontekste, turi savarankišką reikšmę⁸⁷.

Baudžiamosios teisės doktrinoje nėra atsakymo, kokios priežastys lėmė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą įtvirtinimą BK ir būtent tokios laiduotojo formos parinkimą. Analizuojant Lietuvos Respublikos Seime (toliau – Seimas) svarstyto BK projekto *travaux préparatoires*, pastebima, kad laidavimas, kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, nebuvo numatyta pirminiame, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos parengtame BK projekte⁸⁸. Šią priemonę į baudžiamąjį įstatymą įrašyti pasiūlė iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Vidaus reikalų ministerijos, Generalinės prokuratūros, Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Vilniaus universiteto atstovų sudaryta darbo grupė, parengusi ir Seimui pateikusi alternatyvų BK variantą⁸⁹.

⁸⁶ Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 3.130 straipsnio 3 dalį, tėvams (kraujo) yra prilyginami ir įtėviai. CK 3.135 straipsnyje nurodoma, kad artimieji giminaičiai yra tiesiosios linijos giminaičiai iki antrojo laipsnio imtinai (tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai) ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiai (broliai ir seserys). BK Bendrojoje dalyje tėvų ar artimų giminaičių samprata nėra pateikiama. Tačiau analogiška CK reglamentavimui artimųjų giminaičių sąvoka randama BK 248 straipsnio 1 dalyje. Nėgana to, to paties straipsnio 2 dalyje pateikiamas ir platesnis nusikalstamą veiką padariusio asmens šeimos narių apibrėžimas: nusikalstamą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat nusikalstamą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikalstamą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2015 m. sausio 6 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-138/2015*.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas Nr. P-2143 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.89838?positionInSearchResults=12&searchModelUUIID=3b97b98f-2181-4074-9ede-9d9db18eb734>>.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas Nr. P-2143A [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.90162>>.

Verta paminėti, kad, svarstant BK projektą Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete ir diskutuojant dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą reglamentavimo, buvo keliamas klausimas, ar už kaltininką negalėtų laiduoti jo darbovietė (užsienio autoriai juridinį asmenį kaip kaltininko laiduotoją pateisina dėl geresnių galimybių stebėti atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens elgesį ir daryti teigiamą auklėjamąją įtaką, nes tą daro ne vienas, bet grupė žmonių⁹⁰). Vis dėlto nuspręsta, kad juridinis asmuo šiuo atveju negalėtų prisiimti tokių pareigų, nes tai galimai prieštarautų jų veiklą reguliuojantiems teisės aktams ir juridinių asmenų veiklos tikslams, taip pat problemų kiltų tais atvejais, kai laidavimas buvo taikytas su užstatu, o kaltininkui per laidavimo laikotarpį padarius naują nusikalstamą veiką, užstatas nebūtų gražinamas laiduotojui. Teisės ir teisėtvarkos komiteto klausimuose alternatyvaus BK projekto autoriai paaiškino, kad atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą pirmiausia būtų galima taikyti nepilnamečiams⁹¹. Atkreiptinas dėmesys, kad šeimos (tėvų, globėjų) įtraukimas į nepilnamečių teismo procesą ir sankcijų arba poveikio priemonių vykdymą yra akcentuojamas tiek tarptautiniais, tiek regioniniais standartais⁹², todėl neinstitucinė tėvų (globėjų) priežiūra kaip poveikio priemonė nusikalstamas veikas padariusiems nepilnamečiams asmenims yra iš esmės visose Europos Sąjungos valstybėse⁹³. Nors Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete galiausiai buvo nuspręsta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės nesieti su kaltininko amžiumi, tačiau BK projekto rengėjų sumanymas šį institutą orientuoti į jaunus teisės pažeidėjus, tikėtina, nulėmė, kad BK 40 straipsnio 3 dalyje pateiktas laiduotojo apibrėžimas iš bendro „teismo pasitikėjimo verto asmens“ rato išskiria kaltininko tėvus. Panašios nuomonės buvo ir keli eksperto vertinimo apklausoje dalyvavę respondentai, nurodę, kad tokią laiduotojo formą galėjo nulemti siekis baudžiamajame įstatyme numatyti jaunų asmenų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybę bei tarpukariu Lietuvoje galiojusio LNĮ reguliavimo adaptavimas šiuolaikinėje baudžiamajoje teisėje.

Norint atsakyti, ar Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinkta laiduotojo forma yra tinkama šiuo institutu siekiamiems tikslams įgyvendinti, reikia atskiros empirinio ir sociologinio tyrimo. Vis dėlto, autoriaus vertinimu, dabartinė laiduotojo koncepcija yra paremta glaudžiu kaltininko ir laiduotojo asmeniniu santykiu ir emociniu ryšiu – BK 40 straipsnio konstrukcija, apibūdinančia laiduotoją, patvirtinama, kad laiduotojas – kaltininko artimasis, su kaltininku susijęs giminystės ar kitais ryšiais. Kitaip tariant, laiduotojas yra kaltininko aplinkos žmogus, gerai jį pažįstantis⁹⁴. Manytina, kad tokiu reguliavimu sudaromos sąlygos neformalizuoti laidavimo teisinių santykių, kaltininkui labiau pasitikėti laiduotoju, būti su juo nuoširdesniai, atviresniai, imlesniai jo įtakai. Be to, sudaromos sąlygos teismui,

⁹⁰ ГУМЕДИОК, В. В. *Характеристика* <...> c. 167.

⁹¹ Tiesa, čia kalbama ne tik apie pilnametystės (18 metų) nesulaukusius asmenis, bet ir apie „jaunus suaugusiuosius“ arba „jaunus pilnamečius“ (angl. – *young adult*), nes diskutuota dėl galimos amžiaus ribos atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą taikyti – 21, 23 metai. Plačiau apie jaunų suaugusiųjų baudžiamosios atsakomybės ypatumus žr.: ŪSELĖ, L. Jaunų pilnamečių (18–20 metų) socialinė branda – nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų jiems taikymo veiksny. *Teisės problemos*, 2010, Nr. 2 (68), p. 58–91; ŪSELĖ, L.; DOBRYNINA, M. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18–20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2012.

⁹² Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės), priimtos 1985 m. lapkričio 29 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2019-02-13]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>>; Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec(2008)11 dėl Europos nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės, taisyklių [interaktyvus. Žiūrėta 2019-02-13]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16806f4088>>.

⁹³ PÄRÖŠANU, A., et al. Alternatives to custody for young offenders and the influence of foster care in European juvenile justice [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25]. Prieiga per internetą: <https://www.ojj.org/sites/default/files/comparative_report_alternatives_to_custody_for_young_offenders.pdf>.

⁹⁴ Pavyzdžiui, kasacinis teismas abejoja asmens galimybe laiduoti už kaltininką, kai jį su laiduotoju sieja tik darbo teisiniai santykiai [Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2013 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-329/2013].

priimančiam sprendimą nutraukti bylą ir kaltininką perduoti pagal laidavimą, tiesiogiai vertinti ir individualizuoti asmenį, prašantį perduoti kaltininką jo žiniai ir parinkti tokį laiduotoją, „kurio galimybė daryti teigiamą įtaką kaltininkui yra akivaizdi“⁹⁵. Tokiai pozicijai pritaria ir dauguma ekspertinio vertinimo apklausoje dalyvavusių baudžiamosios teisės mokslininkų.

Be platesnės asmenų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sudarymo galimybės, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą įtvirtinimu Lietuvos baudžiamojoje teisėje siekta ir pragmatinių tikslų. Alternatyvaus BK projekto aiškinamajame rašte⁹⁶ nurodoma, kad, *inter alia*, tėvų ar kitų pasitikėjimą užsitarnaujančių asmenų laidavimu siekiama plėsti požiūrį į nusikaltimo padarymo padarinius, numatyti daugiau galimybių nutraukti baudžiamąjį persekiojimą, tuo atlaisvinant kriminalinės justicijos pareigūnus nuo smulkių ir neperspektyvių bylų tyrimo bei atpiginant procesą.

Ekspertinio vertinimo apklausoje dalyvavę baudžiamosios teisės mokslininkai, atsakydami į klausimą, kokios priežastys galėjo nulemti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą įtvirtinimą naujajame BK, iš esmės vieningai nurodė, kad tokiu institutu įstatymų leidėjas siekė kelių pagrindinių tikslų: pirma, išplėsti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą BK ir įtvirtinti didesnę nerepresinių teisinių priemonių sąrašą; antra, sukurti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo, derinant asmens, visuomenės, valstybės interesus, būtų įgyvendinti baudžiamosios represijos ekonomiškumo, proporcingumo, humanizmo, teisingumo ir kiti principai bei sudarytos sąlygos įvairesnėms valstybės reakcijos į asmens padarytą nusikalstamą veiklą formoms.

Baudžiamasis procesas iš esmės yra sudėtingiausias, sunkiausias ir ekonomiškai brangiausias teisinis procesas⁹⁷, kuriame didžiausia darbo, administracinė ir ekonominė našta tenka būtent valstybei ir jos institucijoms (ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokuratūrai, teismams). BK projekto rengėjų siekis atpiginti baudžiamąjį procesą, *inter alia*, įtvirtinant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą galimybę, sudarė pagrindą baudžiamojo proceso formų diferenciacijai⁹⁸ – pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 212 straipsnio 6 punktą ikiteisminis tyrimas byloje gali būti nutrauktas, kai įtariamasis perduodamas asmeniui, vertam teismo pasitikėjimo, pagal laidavimą. Šiuo atveju baudžiamoji byla gali būti nutraukiama pradinėje jos stadijoje, išvengiant bylos nagrinėjimo teisme. Todėl atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą galime įvardyti ir kaip baudžiamojo proceso tikslingumo principo⁹⁹ apraišką. O diskrecinio baudžiamojo persekiojimo principo įvedimą ar jo taikymo išplėtimą, kaip vieną iš priemonių supaprastinti baudžiamąjį procesą, nurodė Europos Tarybos ministrų komitetas savo rekomendacijose „Dėl baudžiamosios justicijos sistemos supaprastinimo“¹⁰⁰. Reikšminga tai, kad šiose rekomendacijose pažymima, jog valstybės

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2010 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-160/2010.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekto Nr. P-2143A aiškinamasis raštas [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.90163?jfwid=-12itnfwbt>>.

⁹⁷ Kaip teigia O. Fedosiuk, „I jo kainą įeina ne tik ekonominės išlaidos kriminalinės justicijos tarnyboms, penitencinėms įstaigoms, atlikusių bausmę asmenų reabilitacijai ir kt., bet ir visuomenės moralinis nuostolis <...>“ [FEDOSIUK, O. Baudžiamoji atsakomybė, kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 19(2), p. 716].

⁹⁸ AŽUBALYTĖ, R. Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis. *Jurisprudencija* 2006, 1 (79), p. 16–24; AŽUBALYTĖ, R. Baudžiamojo proceso raidos tendencijos: formų diferenciacija. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai. Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2014, p. 231.

⁹⁹ Plačiau apie tikslingumo principą žr.: GODA, G. Baudžiamojo proceso raidos tendencijos Europoje. *Teisės problemos*, 1999, nr. 3, p. 27; AŽUBALYTĖ, R. Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištaika, raida, tendencijos. *Jurisprudencija*, 2001, t. 21 (13), p. 88–100.

¹⁰⁰ Europos Tarybos ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (87) 18 „Dėl baudžiamosios justicijos sistemos supaprastinimo“. Iš: JURKA, R.; MELNIČENKO, S.; RANDAKAVIČIENĖ, I. *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 59.

narės, nustatydamos diskrecinį baudžiamąjį persekiojimą, turi atsižvelgti į savo istorinę raidą ir konstitucijas.

Taigi, kurdamas naująjį nepriklausomos Lietuvos BK, įstatymų leidėjas, vadovaudamasis humanizmo ir teisingumo principais, proceso ekonomijos principu, sudarė platesnes galimybes įgyvendinti individualią prevenciją pirmą kartą nusikalstamą veiką padariusiems asmenims – atleisti juos nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Pagrindą įtvirtinti tokį institutą BK galėjo duoti sovietinio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą modelio iš 1961 m. BK adaptavimas. Vis dėlto laidavimo teisiniai santykiai pagal naują reguliavimą siejami ne su atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens elgesio kontrolės mechanizmu ir „perauklėjimu“, bet buvimu patikimo, kaltininkui artimo ir autoritetingo asmens žinioje (globoje). Tokiu reguliavimu Lietuvos įstatymų leidėjas tęsia šimtmečius šalyje egzistavusią kaltininko teisinės padėties palengvinimo teisinę tradiciją.

Išvados

1. Laidavimo užuomazgos Lietuvoje susiformavo dar paprotinės teisės laikais ir buvo taikomos iki pat Trečiojo Lietuvos Statuto galiojimo pabaigos. Nors priesaikos pagalbininkai laiduodavo už kaltinamojo asmenybę, bet ne jo elgesį ateityje, vis dėlto pagal funkcinę paskirtį, procesinę padėtį ir pobūdį priesaikos pagalbininkus (kompurgatorius) galime teigti esant laidavimo už nusikalstamą veiką padariusį asmenį pradininkais.
2. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą suteikia galimybę į susiklosčiusius baudžiamuosius santykius įsitraukti su padaryta nusikalstama veika nesusijusiam trečiajam asmeniui, kuriam valstybė gali patikėti įgyvendinti specialiąją funkciją – paveikti kaltininką, kad jis pasitaisytų ir nebedarytų naujų nusikalstamų veikų. Visais laikais laiduoti už kaltininką ir tapti valstybės „patikėtiniu“ gali tik autoritetingas visuomenės narys, kurio asmenybė nekelia jokių abejonių šio asmens patikimumu. Autoritetingo asmens kaltininko užstojimas gali ne tik nulemti bylos baigtį, bet ir turėti teigiamą padarinių kaltininkui – padėti sušvelninti jo teisinę padėtį.
3. Įtvirtinti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą BK įstatymų leidėjas paskatino platesnių poveikio priemonių pirmą kartą nusikalstamą veiką padariusiems asmenims taikymo poreikis ir baudžiamojo proceso optimizavimo siekis. Naujajame BK įtvirtinus atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, buvo pateikta ir nauja, palyginti su 1961 m. BK reguliavimu, šio instituto koncepcija, paremta ne formalia kaltininko pataisymo programa, bet artimo asmens globa ir moraline įtaka kaltininkui. Artimo (tėvai, artimi giminaičiai) ir autoritetingo fizinio asmens laiduotojo koncepcija grindžiama šio instituto orientavimu į jaunas teisės pažeidėjas, tačiau rodo ir Lietuvos įstatymų leidėjo nuoseklumą – tiek LDK laikais, tiek tarpukariu teisiama galėjo palengvinti savo padėtį su artimų, sąžiningų, dorų ir patikimų žmonių pagalba.

Literatūra

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1041.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 60-1182.

6. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 90-2777.
7. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 4-108.
8. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo“. *Vyriausybės žinios*, 1961, nr. 18-147.
9. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1961, nr. 18-148.
10. *Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos senato ir Lietuvos vyriausiojo tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Sudarytojai M. Kavolis ir S. Bieliackinas. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934.
11. Pamedės teisynas. Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatijos*. Sudarytojai R. Gelumauskienė ir G. Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 77–86.
12. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Iš Antrojo Lietuvos Statuto (1566 m.). Trečiasis Lietuvos Statutas, kurį patvirtino Zigmantas Vaza (1588 m.). Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatijos*. Sudarytojai R. Gelumauskienė ir G. Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 90–163.
13. Lygtinio nuteisimo įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1928, nr. 284-1821.
14. Teisingumo ministerio Lygtinio nuteisimo įstatymui vykdyti instrukcija. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 288-1890.

Užsienio valstybių ir tarptautiniai teisės aktai

15. Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės), priimtos 1985 m. lapkričio 29 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2019-02-13]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>>.
16. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec(2008)11 dėl Europos nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės, taisyklių [interaktyvus. Žiūrėta 2019-02-13]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16806f4088>>.
17. 1926 m. RTFSR kodeksas, įsigaliojęs 1927-01-01, galiojęs iki 1961-01-01 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-11]. Prieiga per internetą: <<http://docs.cntd.ru/document/901757374>>.
18. 1960 m. RTFSR baudžiamasis kodeksas, įsigaliojęs 1961-01-01, galiojęs iki 1997-01-01 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-10]. Prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2950/>.
19. Criminal Code of the Republic of Ukraine. [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 13]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview>>.
20. Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25] Prieiga per internetą: <http://nlr.ru/e-res/law_r/descript.html>.
21. Ulozhenie o nakazaniyah ugolovnyh i ispravitel'nyh [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25]. Prieiga per internetą: <<https://dlib.rsl.ru/viewer/01002889696#?page=1>>.

Specialioji ir kita literatūra

22. ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
23. AŽUBALYTĖ, R. Baudžiamojo proceso raidos tendencijos: formų diferenciacija. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 2014, p. 231.
24. AŽUBALYTĖ, R. Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis. *Jurisprudencija*, 2006, t. 1 (79), p. 16–24.
25. AŽUBALYTĖ, R. Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištaka, raida, tendencijos. *Jurisprudencija*, 2001, t. 21 (13), p. 88–100.
26. BARANSKAITĖ, A. Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 4(4).
27. BARANSKAITĖ, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
28. BARANSKAITĖ, A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
29. BERMAN, H. J. *Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vilnius: Pradai, 1999.
30. BIELIŪNAS, E., et al. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989.

31. DAMBRAUSKIENĖ, G., et al. *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2004.
32. FEDOSIUK, O. Baudžiamoji atsakomybė, kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 19(2), p. 715–738.
33. GODA, G. Baudžiamojo proceso raidos tendencijos Europoje. *Teisės problemos*, 1999, nr. 3.
34. GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1–220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
35. GRAEBSEH, Christine M.; BURKHARDT Sven-U. Alternatyvios baudžiamosios sankcijos Europos Sąjungoje. Vilnius: *Lietuvos teisės institutas*, 2015, p. 1–90.
36. JURKA, R.; MELNIČENKO, S.; RANDAKAVIČIENĖ, I. *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
37. KLIMKA, A., et al. *Tarybinė baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mintis, 1975.
38. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas Nr. P-2143 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.89838?positionInSearchResults=12&searchModelUID=3b97b98f-2181-4074-9ede-9d9db18eb734>>.
39. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas Nr. P-2143A [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.90162>>.
40. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekto Nr. P-2143A aiškinamasis raštas [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.90163?jfwid=-12itnfwbt>>.
41. *Lietuvos teisė 1918–2018: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
42. MACHOVENKO, J. Liudytojai ir priesaikos pagalbininkai Lietuvos Didžiojoje Kunigaištystėje. *Teisė*, 2004, nr. 51, p. 48–57.
43. MACHOVENKO, J. *Teisės istorija*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2013.
44. MACHOVENKO, J. *Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaištystėje*. Vilnius: Justitia, 2007.
45. PĀROŠANU, A., et al. Alternatives to custody for young offenders and the influence of foster care in European juvenile justice [interaktyvus. Žiūrėta 2019-01-25]. Prieiga per internetą: <https://www.oijj.org/sites/default/files/comparative_report_alternatives_to_custody_for_young_offenders.pdf>.
46. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008.
47. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009.
48. PRAPIESTIS, J.; ŠVEDAS, G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso raidos dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
49. ŠVEDAS, G. Basmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiama už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nuostatos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Vilnius: *Teisė*, 2014, nr. 90, <<https://doi.org/10.15388/teise.2014.0.2882>>.
50. ŪSELĖ, L. Jaunų pilnamečių (18–20 metų) socialinė branda – nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų jiems taikymo veiksnys. *Teisės problemos*, 2010, nr. 2 (68), p. 58–91, <<https://doi.org/10.15388/teise.2011.0.181>>.
51. ŪSELĖ, L.; DOBRYNINA, M. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18–20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2012.
52. VALIKONYTE, I.; LAZUTKA, S.; GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001.
53. GUMENJUK, V. V. Charakteristika obshhikh vidov osvobozhdenija ot ugolovnoj otvetstvennosti po Ugolovnomu kodeksu Ukrainy. *Visnik Odes'kogo nacional'nogo universitetu*. Ser.: Pravoznavstvo, 2012, t. 17, Vip. 1–2, s. 161–170 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4851/1/161-170.pdf>>.
54. КОМИССАРОВ, В. С., et al. *Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Учебник*. Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, Юридический факультет, 2013, <<https://doi.org/10.12737/1651>>.
55. KRUGLIKOV, L.; KOZACHENKO, I.; GALIAKBAROV, R. *Уголовное право России. Част' obshhaja*. Uchebnik. Prospekt, 2014.

56. SUNDUROV, F. R. Osvobozhdenie ot ugolovnoj otvetstvennosti v sisteme mer ugolovno-pravovogo vozdejstvija. *Vestnik TISBI*, 2012, № 2(50) [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-12]. Prieiga per internetą: <http://www.tisbi.ru/assets/Site/Science/Documents/SUNDUROV-THE-RELIEF-FROM-CRIMINAL-LIABILITY-IN-THE-SYSTEM-OF-MEASURES-OF-CRIMINALLEGAL-INFLUENCE.pdf>, <<https://doi.org/10.18411/spc-20-03-2018-06>>.
57. ChISTJaKOV, O. I. *Rossijskoe zakonodatel'stvo X-XX vekov. Zakonodatel'stvo Drevnej Rusi. Tom 1. Zakonodatel'stvo perioda obrazovanija i ukrepljenja Russkogo centralizovannogo gosudarstva*. Moskva: Juridicheskaja literatura, 1984.

Lietuvos teismų praktika

58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-239/2008.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2010 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-82/2010.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2010 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-160/2010.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2011 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-312/2011.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2013 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2013.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2015 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-138/2015.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-895/2015.
66. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. rugsėjo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-520-185-2008.
67. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2012 m. spalio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-758-116-2012.
68. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2011 m. gruodžio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-763-172-2011.

Bail in Lithuania's Criminal Law

Justinas Bagdžius
(Vilnius University)

S u m m a r y

This article analyzes the establishment reasons of release from criminal liability on bail in Lithuania's Criminal Law. The origins of this form of release from criminal liability, set forth in Article 40 of the Criminal Code of Republic of Lithuania, are sought even in the early legal sources of the Grand Duchy of Lithuania. The first chapter of the article analyzes the popular type of evidence used in the Middle Ages: an oath (compurgation) based on trustful compurgators trying to find accordance signs between those persons and the bailman. The second and third part discusses the circumstances during the interwar period and the occupation of the Soviet Union. The last part of the article focuses on release from criminal liability on bail in Lithuania nowadays. It is concluded that the greatest influence on the formation of the release from criminal liability in Lithuania's criminal law was essentially made by the reception of an analogous institute from the Soviet Union's criminal law. Nevertheless, the legislators of independent Lithuania have changed the regulation of this institute significantly by changing the ground concept of a person who can be the perpetrator's bailman.

Laidavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje

Justinas Bagdžius

(Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Straipsnyje analizuojamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą susiformavimo priežastys Lietuvos baudžiamojoje teisėje. BK 40 straipsnyje numatytos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formos užuomazgų ieškoma ankstyvuosiuose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniuose. Pirmoje straipsnio dalyje analizuojama viduramžių teisėje populiarūs idealijų įrodymų rūšis – priesaika, paremta priesaikos pagalbininkais, siekiant rasti ir atskleisti priesaikos pagalbininkų ir laidavimo (laiduotojo) tapatumo požymius. Antroje ir trečioje straipsnio dalyje aiškinama laidavimo už kalininką situacija tarpukario Lietuvoje ir Lietuvoje Sovietų sąjungos okupacijos metu, nes manoma, kad didžiausią įtaką atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą susiformuoti Lietuvos baudžiamojoje teisėje padarė analogiško instituto recepcija iš Sovietų sąjungos baudžiamosios teisės. Ketvirtoje dalyje pateikiama lietuviško atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą koncepcija, viena vertus, sukurta pagal svetimą reguliavimą, kita vertus, pagrįsta nacionaline teisinio reguliavimo tradicija – Lietuvos įstatymų leidėjas reikšmingai patobulino šio instituto reguliavimą, įtvirtindamas kardinaliai priešingą laiduotojo koncepciją.